

ROZMANITOSTÍ PROTI ŠIKANĚ

**„CO VĚDĚT O SEXUÁLNÍCH MENŠINÁCH, JAK
O NICH SE ŽÁKY A ŽÁKYNĚMI MLUVIT A JAK
SE NA NĚ DÍVAT.“**

metodická příručka k filmům s LGBT tematikou

Autor: Zdeněk Sloboda

Rozmanitostí proti šikaně

metodická příručka k filmům s LGBT tematikou

**„Co vědět o sexuálních menšinách, jak o nich se žáky a žákyněmi mluvit
a jak se na ně dívat.“**

Autor: Zdeněk Sloboda

Spolulektoři(rky) a recenzenti(ky): Olga Pechová, Marek Christ, Kristýna Ciprová

Vedoucí projektu: Martina Štěpánková

Zdeněk Sloboda © 2010 Praha a Olomouc

Projekt je podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Obsah:

---

1. <u>Úvod</u>	4
<u>Ke stavbě textu</u>	5
2. <u>O čem a o kom to dnes bude? – Sexuální menšiny a normalita</u>	7
3. <u>Lesbické ženy</u>	12
4. <u>Gayové</u>	16
5. <u>Bisexualita</u>	25
6. <u>Transsexualita</u>	27
7. <u>Kdo se do filmů nevešel?</u>	30
<u>Literatura</u>	33

Tabulka teorií:

<u>TEORIE 1/ Heteronormativita</u>	7
<u>TEORIE 2/ Sexuální menšiny a LGBT</u>	9
<u>TEORIE 3/ V čem je homosexualita jiná než např. pedofilie nebo travestismus?</u>	10
<u>TEORIE 4/ Když mluvíme o sexualitě, tak... aneb Neplést jablka s hruškami</u>	10
<u>TEORIE 5/ (doplňkově) Dějiny homosexuality</u>	11
<u>TEORIE 6/ O ženské sexualitě</u>	12
<u>TEORIE 7/ O lesbické sexualitě</u>	13
<u>TEORIE 8/ Lesba vs. Lesbička</u>	13
<u>TEORIE 9/ Coming out</u>	14
<u>TEORIE 10/ Homosexuální rodičovství</u>	17
<u>TEORIE 11/ Děti v dětských domovech</u>	22
<u>TEORIE 12/ Děti a registrované partnerství</u>	22
<u>TEORIE 13/ Odkud jsou ona 4 %?</u>	24
<u>TEORIE 14/ Přehlednost našeho světa ve dvojicích a opozicích</u>	25
<u>TEORIE 15/ Bisexualita</u>	25
<u>TEORIE 16/ Transsexualita</u>	27
<u>TEORIE 17/ Transsexuální přeměna</u>	28
<u>TEORIE 18/ Transsexualita – často kladené otázky</u>	29
<u>TEORIE 19/ Intersexualita</u>	30
<u>TEORIE 20/ Asexualita</u>	31
<u>TEORIE 21/ Queer</u>	32

1. ÚVOD

Držíte v ruce metodickou příručku, která by měla být jedním z více nástrojů, jež je možné využít ve výuce, ale nejenom v ní, především pokud chcete žákyně a žáky, studující a mladé lidi celkově seznámit s problematikou sexuálních menšin, ale také u nich rozvíjet kritické myšlení, toleranci, pluralitu názorů a respekt k rozmanitosti naší společnosti. Tato publikace je bohužel v době, kdy vychází, v zásadě jedinou svého druhu u nás. Vidíme ji jako do jisté míry komplementární k publikaci vydané Úřadem vlády ČR „Homofobie v žákovských kolektivech“ autorky Ireny Smetáčkové a Richarda Brauna (2009), tedy k publikaci nabízející preventivní nástroje. Zatímco příručka o homofobii ve škole obsahuje teoretickou část, která má vyučujícím (konkrétně pak metodikům a metodičkám prevence) přinést jisté vědění o tématu a zároveň jim nabízí (sebe)poznávací aktivity pro školní kolektiv, naše metodická příručka má ambici rozvíjet kritické myšlení a toleranci na základě přenosu a podnětění vědění u samotných studujících. Tímto záměrem je metodika v souladu s Rámcovými vzdělávacími programy, a to s klíčovými kompetencemi všeobecně. V programu pro základní vzdělávání vstupuje do oblasti výchovy k občanství, ale také do biologie člověka či výchovy ke zdraví, kde bývá například homosexualita zmiňována. Práce podle této metodiky patří do průřezových témat Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, částečně Multikulturní výchova a v druhém plánu, díky filmům a jejich zapojení do procesu myšlení, i do Mediální výchovy. Obdobně lze tuto metodickou příručku chápat jako možnou součást RVP pro sekundární stupeň vzdělávání, kde jde o téma vlastní vedle biologie a výchovy ke zdraví, občanské výchovy či základů společenských věd také průřezovým tématům.

Následující text, doprovázející především pět krátkých filmů, vznikl v rámci projektu „Rozmanitostí proti šikaně“, s nímž jsme uskutečnili na 50 přednášek-diskusí na středních školách od gymnázií po učiliště, v drtivé většině na střední Moravě. Metodika je tedy ozkoušena a v absolutní většině byla jak vyučujícími, tak především studenty a studentkami dobře přijímána. Práce podle příručky byla plánována na hodinu a půl, resp. dvě vyučovací hodiny. Kratší časový formát vedl k vynechání filmových vstupů do tématu, což setkání často redukovalo na přenos informací v hutné podobě a je pro toto téma, má-li podnětit myšlení, kontraproduktivní. Navíc se přednášková/diskusní setkání uskutečnila za vedení lektora-odborníka, tedy osoby externí, nepatřící do pedagogického sboru školy, a zpravidla také za přítomnosti zástupce/zástupkyně komunity. I přes určitý hendikep, tedy přesto, že by tuto metodickou příručku měli používat sami vyučující, se domníváme, že je zcela či do značné míry přenositelná a použitelná i v takových podmínkách. Samozřejmě uvítáme jakékoliv připomínky, zkušenosti a náměty k revizi tak, aby byla ještě funkčnější jak v prostředí běžné (frontální) výuky, tak např. v rámci výuky projektové.

Téma sexuálních menšin je v několika ohledech specifické a má některá úskalí: sexualita jako taková je na jedné straně dlouhodobě tabuizována, na straně druhé se naše prostředí (především kvůli médiím) považuje za přeseexualizované. Především proto, že sexualita jedince (na rozdíl např. od rasové či etnické jinakosti) nebývá zpravidla na první pohled vidět a k jejímu uvědomění

dochází postupně a často pomalu, může takovým osobám-studujícím tematizace pomoci se sebeidentifikací a zvýšení tolerance okolí. Ovšem protože tato „latentnost“ poskytuje prostor pro skrývání, může ale necitlivá tematizace vést také ke stigmatizaci, prohloubení vyloučení atp.

Proto považujeme za vhodné vždy vycházet z atmosféry v kolektivu, kterou je možné poznat po první aktivitě, a zpravidla hovořit neadresně, ač je zřejmé, že tolerance a vnímání sexuální jinakosti jako normality roste s tím, má-li žák/žákyně osobní zkušenost s takovými osobami. Doporučujeme používat analogie s každodenností mladých (oblast lásky, chození, partnerství, rodičovství...), necítit se trapně při výkladu, nebát se jej, v některých situacích používat humor (pokud není homofobní či sexistický), v jiných ukázat, že téma vyžaduje seriózní zamyšlení a pozornost. Také si musíme uvědomit (a to často znejistí i samotné vyučující/přednášející), že výkladem, kritickou reflexí, tematizací diverzity a tolerance dochází k narušení jakési domnělé jistoty, jednoznačnosti, normality, přirozenosti a přehlednosti světa, který ovšem stojí na stereotypch, schematizaci, zjednodušování, částečně zneviditelňování, nebo naopak extremizaci a přehánění určitého druhu chování, vnímání, hodnot atp. Metodika tedy stojí na vnímání jinakosti a variant, které často nabourávají to, co je zpravidla vnímané jako normální, a především respektu k nim.

Ke stavbě textu

Jelikož je téma sexuálních menšin / sexuality specifické, jak jsme snad výše v kostce načrtli, dovoluujeme si tvrdit, že i tato metodická příručka je specifická, a to především svou strukturou a jazykem. Naší snahou je, aby metodika byla co nejkratší, přesto se vší odpovědností musíme říct, že otázka sexuálních menšin je rozsáhlejší, než si zpravidla uvědomujeme. A tak následující text přináší jen určitý výběr ve struktuře, pro kterou jsme se rozhodli podle určitých motivací, kritérií a zkušeností.

Text zpravidla pracuje s hesly, úryvky, citacemi, výkřiky, průpovídkami, vysvětlivkami, odkazy, dotazy a otázkami, snaží se poučit, šokovat, zmást či uklidnit, je odborný, zábavný, vulgární i vyprávějí. Jednoduše je tak rozmanitý, jak rozmanité je samo téma a vůbec celý náš svět.

V textu se setkáte s těmito „formáty“ textu:

INSTRUKCE

Kurzivou budou psány informace pro vyučující, vážící se k následujícím sekcím.

TEORIE 1

Zde půjde o definice či vysvětlení, jež mohou, ale nemusejí být určené přímo studujícím. Často půjde o vysvětlení pro vyučující.

DISKUSE 1

Půjde o podněty do diskuse: otázky, příběhy, reakce na shlédnuté/slyšené.

AKTIVITA 1

Jednotlivé filmy a dílčí úkoly pro aktivizaci studujících.

BONMOT

Tímto způsobem uvedeme průpovídky, výkřiky, hesla, citace, vtipy, které mohou buď odlehčit situaci, nebo naopak (např. svou absurditou) motivovat k přemýšlení.

Zařazení těchto jednotlivých prvků v celém rozsahu není závazné, je možné měnit jejich pořadí. Např. vyskytne-li se v diskusi nějaké téma, které by podle metodiky mělo přijít později, pak je možné s ním pracovat ihned, nebo při (ne)obeznámenosti, nebo (ne)akceptaci určitého podtématu je možné pracovat s jeho hloubkou a časovým rozsahem.

2. O čem a o kom to dnes bude? – Sexuální menšiny a normalita

INSTRUKCE

Na úvod neříkejte, o jaké téma půjde, a pusťte Aktivitu 1 – tzv. rozpohybovaný komiks. Opatrně sledujte reakce studujících.

AKTIVITA 1

Rozpohybovaný komiks „Když miluješ, není co řešit. Nebo jo?“
Česká verze [ZDE](#)
Anglická verze [ZDE](#)

DISKUSE 1

- Ptejte se na to, co žáci a žákyně viděli. Jak by pojmenovali to, co viděli?
- Proč na jednotlivé věci reagovali, tak jak reagovali (smích, „fuj“, překvapení atp.)?
- Bylo to jako u vás ve škole před zvoněním? Co tam bylo jinak, jestli tam něco jinak bylo?

TEORIE 1/ Heteronormativita

Ve filmu šlo o otočení „normality“ v naší společnosti. My všichni žijeme ve společnosti, která se označuje za heteronormativní, to znamená, že heterosexuality je normalita a již od malička se u nás předpokládá a od nás očekává, jsme k ní vychováni.

BONMOT

„Když nechcete třeba umývat nádobí, maminka vám říká:“ (ukážeme na chlapce či dívku, poté pohlaví vyměníme a průpovídku příslušně upravíme) „ ,Až budeš mít holku/kluka, tak si to u sebe doma zaříďte, jak chcete. Teď to umyješ, protože jsi u mě doma,‘ ale neřekne ,Až si najdeš kluka nebo holku...‘.“

Takto jsme upozorňováni na to, co je v naší společnosti normální. Bohužel určité části lidí nepřipadá tato normalita normální, není jim vlastní, musí se s ní nějakým způsobem vypořádat. ([viz Teorie 9 – Coming out](#)) Je nutné si uvědomit, že to, co dnes vnímáme jako normální, bylo dřív jinak a obdobné věci se v různých kulturách také výrazně liší. Ještě na začátku 20. století například nebylo normální, aby ženy měly více jak čtyři třídy základního vzdělání nebo aby ženy byly učitelky (učitelkami), dnes je muž-učitel na 1. stupni základní školy v zásadě nenormální úkaz. O několik století dříve muži běžně nosili make-up, paruky, punčochy a podobně, dnes je to považováno za zženštilé.

Volitelná / Normalita v jiných kulturách
Poutavě přečíst ***

***

„V jedné ze studií z 30. let 20. století popisuje antropoložka Margaret Mead(ová) tři kmeny v té době žijící na Nové Guineji – Arapeše, Mundugumory a Čambulie. U Arapešů má ideální dospělý jemnou, pasivní, laskavou povahu a připomíná ženský typ naší kultury. Ve vztazích včetně sexuálních nerozlišují Arapešové rozdíly mezi muži a ženami – nikdo není iniciátor ani agresor. Hlavní činností dospělých mužů a žen je péče o děti a jejich výchova. Sexuální styk nazývají „prací“, pokud je jeho cílem početí dítěte. Termín „porodit dítě“ se vztahuje na muže i ženy bez rozdílu. Řekne-li se o muži ve středním věku, že dobře vypadá, lidé odpoví: ‚Dobře vypadá? To byste ho měli vidět, než se mu narodily všechny ty děti!‘

U Mundugumorů důraz na rodičovství mizí a obě pohlaví se tu blíží našemu mužskému vzoru. Ženy jsou jako muži asertivní a průbojné: oškliví si rození dětí a péči o ně a jejich muži si zase oškliví těhotenství svých manželek. Děti obou pohlaví jsou vychovávány k nezávislosti a nepřátelství, chlapci i dívky jsou si povahově podobní.

Třetí kmen, Čambuliové, rozlišují mezi osobnostmi muže a ženy. Ženy se blíží našemu ideálu mužství a muži naopak našemu ideálu ženství. Ženy jsou podle Margaret Mead(ové) sebevědomé, průbojné, praktické a panovačné. Muži jsou naopak „marniví, starostliví o druhé, zajímají se o umění, o divadlo, o tisíc malicherných věcí a o drby. Když jim někdo zraní city, neovládají se. (...) Muži nosí krásné ornamenty, ženy si holí hlavy a chodí neozdobené, muži nakupují, vytvářejí sošky, malují a tančí.“ (z knihy Ann Oakley, 1999, s. 49)

INSTRUKCE

Nyní sdělíme téma hodiny/přednášky/diskuse.

To se váže k tomu, že existují lidé, a není jich málo (viz Aktivitu 6 – Počítání do 4 %), kteří se mezi námi a v rámci toho, jak se chováme, mohou cítit jako pár Lucie a Patrik z rozpohybovaného komiksu – musejí se schovávat, stýkat se tajně, jejich vztah může způsobit naštvání, zklamání, lítost nebo nepochopení ostatních – většiny. Pokud se v Diskusi 1 objevila slova jako homosexualita, je možné ji zmínit, že je to součást tématu, které lze shrnout jako „Sexuální menšiny“

DISKUSE 2

„Když se řekne ‚Sexuální menšiny‘, kdo nebo co se vám vybaví?“

TEORIE 2/ Sexuální menšiny a LGBT

Výraz „sexuální menšiny“ s sebou nese dvě významová zatížení: slovo sexuální přináší redukci na sex, což je nepřesné, jak si dále ukážeme, a menšiny evokují dojem, že jde o něco malého, bezvýznamného, co si naši pozornost ani nezaslouží, což také tak zcela neplatí. Proto se především v odborných kruzích preferuje zkratka LGBT (*anglicky se čte el-dží-bí-tý*), tedy Lesby, Gayové, Bisexuální a Transsexuální lidé (v západních médiích již tato zkratka zdomácněla).

K této zkratce se přidávají ještě písmena „I“ za intersexuální lidi, „A“ za asexuální a „Q“ jako queer. Vysvětlení těchto pojmů viz například Fafejta 2004, **Teorie 19** a **Teorie 21** nebo komiks vydaný k projektu.¹

Tato zkratka (stejně jako množné číslo slova „menšiny“ v názvu) odkazuje k tomu, že nejde o nějakou sourodou skupinu stejných lidí, se stejným životním stylem a stejnými „problémy“, ale o různorodé skupiny, v jejichž rámci je taková rozmanitost, jako je ve skupině heterosexuálních lidí. Stačí se rozhlédnout po třídě. Mladí se sami rozdělují na šampóny, diskanty, šprty, fotbalisty, metaláky, barbíny, intošky, slepice, maminy atp. s různými životními styly, na skupiny různě se scházející a rozcházející podle vzájemné atraktivity, (ne)shody v zájmech, názorech atd.

INSTRUKCE

Pokud se ve výčtu objeví třeba pedofilie, zoofilie či nekrofilie nebo transvestitismus či travesti show, příp. fetišismus, tak tento názor neshazujeme, jen můžeme říct, že to tak docela není. Můžeme pak zkusit vygenerovat ve třídě/skupině nějaké definice jednotlivých pojmů.

DISKUSE 3

Pokud se objeví výše zmíněné „filie“, pak se můžeme zeptat, proč již homosexualita není na rozdíl od těch ostatních považována za sexuální odchylku, ačkoliv ještě v 80. letech 20. století tomu tak bylo.

¹ Online ke stažení zde: http://www.feminismus.cz/download/LGBT_web_final.pdf

TEORIE 3/ V čem je homosexualita jiná než např. pedofilie nebo travestismus?

Homosexualita je (partnerský a/nebo sexuální) vztah dvou lidí, kteří se pro něj dobrovolně, svobodně a vědomě rozhodnou, zatímco vztah dospělého k dítěti, zvířeti či mrtvému tělu je vztah nerovný, kde jeden má mocensky navrch. U dětí se do 15 let nepředpokládá schopnost plně domyslet všechny své kroky a svá rozhodnutí, proto jsou naší společností chráněny. U mrtvol je schopnost souhlasit se vztahem/sexem nulová, zvíře je také zpravidla ve výrazném závislostním vztahu.

Abychom ovšem nestigmatizovali pedofilní lidi a nestrašili jimi, je zde nutné podotknout, že většinu sexuálně motivovaných trestných činů na dětech páchají NEpedofilní jedinci, zpravidla heterosexuální muži (tedy ne homosexuální, jak se často předpokládá), kteří jsou nějakým způsobem frustrováni a zneužití dítěte používají zpravidla jako kompenzaci této frustrace a ke získání pocitu nabytí moci. (Více o tématech tzv. parafilii viz Weiss 2002 a o sexuálním zneužívání dětí viz např. Chmelík a kol. 2003 nebo Vaníčková, Provazník a Hadj-Mouss 1997)

Travesti (show) a transvestitismus mají s transsexualitou společný moment převlékání, jsou však od ní odlišné. Převlékání např. během dětství nemusí být žádným způsobem spojeno s budoucí homosexualitou. Stejně tak převlékání do oblečení opačného pohlaví se často vyskytuje jako forma zábavy, parodie, např. na maškarních plesech a karnevalech.

Transvestitismus je uspokojení z dočasného převzetí atributů opačného pohlaví (často jen v soukromí). Travesti (show) je pak převlékání za opačné pohlaví za účelem pobavení ostatních/diváků. Často je spojené s uměleckým sebevyjádřením, parodií atp. Zpravidla nesouvisí s převlékáním v každodenním životě. S homosexualitou je travesti spojené jen tak, že velká část účinkujících jsou homosexuální a historicky se travesti z této subkultury vyvinulo. Neznamená to ale, že by většina homosexuálů měla chuť či potřebu se převlékat do šatů opačného pohlaví.

BONMOT

„Teorie musí být, i kdyby na chleba nebylo! Proto je vedle sledování filmů nutné si k tomu na úvod něco říct.“

TEORIE 4/ Když mluvíme o sexualitě, tak... aneb Neplést jablka s hruškami

Často se v médiích, ale i v běžném hovoru hovoří o sexu, sexualitě, orientaci, lásce a tak dále. Je důležité si uvědomit, že ač vše v zásadě souvisí se vším, není to vždy totéž a jedno nemusí podmiňovat druhé. Rozdělení, pokud jde o chápání, může být více (např. sexuologické, psychologické, teologické nebo sociologické), my zde nabízíme jedno z možných.

Sexualita jako taková má více oblastí nebo vrstev, chceme-li. Jednou z ní je **sexuální orientace**, o které se často hovoří. Dala by se definovat jako preference – citová i sexuální – osob stejného či opačného pohlaví, příp. obou pohlaví. Předpokládá se, že je nějakým způsobem vrozená, jenže se zatím neví jak, a tak se nedá měřit ani zjišťovat, může se pouze projevit.

Je to například **cítění/afektivita**, kdy chlapec nebo dívka zjišťuje, že se mu/jí někdo líbí, imponuje mu/jí a zamiluje se. Dalším projevem orientace může (ale nemusí) být samotné **sexuální chování**, tedy sex, kdo s kým spí. Poslední úroveň je pak samotná **identifikace** nebo identita, tedy to, kým se cítíme být, do jaké skupiny cítíme, že náležíme, do jaké chceme náležet. Jako homosexuální identity rozlišujeme mužskou – gay – a ženskou – lesbickou (zde je pak důležitý coming out viz **Teorie 9**).

Často ovšem nemusejí být tyto úrovně v souladu: např. v určitých fázích života nebo kvůli různým mantinelům či výchovným a společenským tlakům: Chlapec nebo dívka mohou např. během puberty experimentovat se svojí sexualitou, zkusí si sex s někým stejného pohlaví, aniž by tím byla zpochybněna jejich orientace či identifikace. Ve věznicích nebo armádě dochází k náhražkovému homosexuálnímu chování. Některé kmeny povolují homosexuální chování do svatby, po ní pak výhradně heterosexuální. Také v často zmiňovaném starém Řecku bylo ve vztazích mentor-žák povoleno, či dokonce žádoucí, aby docházelo k homosexuálnímu chování, aniž by se ovšem lidé identifikovali jako homosexuálové či bisexuální, tak jak to chápeme dnes.

BONMOT

„Když se vám náhodou stane, že se třeba na nějaké párty líbáte s někým stejného pohlaví, nebo i něco víc, netrhejte si vlasy a nebrečte, že je to konec vašeho života, protože teď jste teplí. A že nebudete mít tu manželku a labradora a dovolenou v Chorvatsku a dům a další dovolenou v Chorvatsku a děti. Vůbec nic to nemusí znamenat. A i kdyby to znamenalo, že jste – no a co, nečeká vás nic strašného, takových lidí je spousta a žijí stejně šťastný i problematický život jako kdokoliv jiný – jezdí na dovolené, mají labradory, staví si domy a dokonce mají i děti (oni totiž nejsou neplodní!).“ (děti v homosexuálních párech viz **Aktivita 4 - Film G a Teorie 10 a Teorie 12**)

TEORIE 5/ (doplňkově) Dějiny homosexuality

Homosexualitu, tak jak ji chápeme dnes (ve smyslu chování a určité identifikace), pro naši kulturu v zásadě poprvé popsal Richard von Krafft-Ebbing až v roce 1886 ve své knize o sexuálních poruchách („Psychopathia Sexualis“). Již Krafft-Ebbing hovoří o homosexualitě v zásadě jako o variantě, nikoli perverzi hodné vymýcení. Dále pojem homosexuality rozpracoval sexuolog Magnus Hirschfeld, jehož dílo „Homosexualita muže a ženy“ (vydáno 1914) je označováno za tzv. bibli homosexuálů. Termín heterosexualita byl ‚objeven‘ až několik let po prvním definování homosexuality, na konci 19. století, aby bylo možné definovat, proti čemu stojí homosexualita v opozici jako nenormalita, deviace, úchylka...

Nicméně homosexuální chování a různé identity, které by se daly např. označit jako třetí pohlaví, často spojené s homosexuálním chováním a/nebo převlékáním do šatů/atributů opačného pohlaví, se ovšem vyskytovaly dávno předtím jak v naší evropské kultuře (často se odkazuje k antickému Řecku), tak napříč různými kulturami. Autoři Ford a Beach ve své přehledové práci z roku 1951 o antropologických zjištěních z jiných kultur zmiňují, že homosexuální chování mužů se vyskytovalo ve 28 a ženské v 17 ze 76 kultur.

3. LESBICKÉ ŽENY

AKTIVITA 3

Film L

Film byl záměrně koncipován mírně eroticky, jelikož ženská homosexualita je – pokud je vůbec vidět – především erotizovaná, a to pro tzv. mužské oči, stejně jako ženské tělo celkově. Při pouštění sledujte na konci, jak budou studující reagovat na polibek dvou žen.

Pokud chlapi reagují na erotizující scény ve filmu třeba i hlasitými poznámkami, dá se s tím pracovat – proč se jim to líbí? Reagovali by stejně, kdyby to byli dva chlapi? Komu se to nelíbí, proč?

DISKUSE

TEORIE 6/ O ženské sexualitě

Ženská sexualita jako téma se objevila až teprve v 60. letech 20. století. Do té doby se předpokládalo, že ženy ani žádné sexuální potřeby nemají, jen mají být sexuálně po vůli manželovi. Posláním ženy bylo rodit budoucí pracující a zároveň muži-pracujícímu dělat domácí servis, aby muž doma regeneroval. Díky sexuální revoluci a hormonální antikoncepci (která umožnila ženě být nezávislou, sama kontrolovat možnost otěhotnění) se začalo hovořit o potřebách žen a o tom, že by během sexu mohly být i jejich potřeby uspokojovány.

Vedle toho je jiné vnímání intimity u žen. Ženy se k sobě chovají vřeleji než muži (ti jsou od malička a hlavně během puberty „trénování“ k tomu, aby se nechovali emocionálně, neprojevovali svoje city, skrývali náklonnost a přízeň) – dotyky a polibky žen jsou běžné, akceptované a často (muži) hodnocené jako pěkné, roztomilé, vzrušující atp. [...]

BONMOT

„V češtině se žena ‚vdává‘ čili se dává muži. Ženu je možné vyměnit za stádo krav, peníze, v Oceánii za pár kokosů nebo třeba kus plátna. Zatímco muž se ‚žení‘ čili se opatří ženou – coby dekorací a rodičkou svých dětí. Dnes považujeme ženy a muže za sobě rovné, berou se po vzájemné dohodě.“

[...] Na muže i ženy je aplikována dvojitá morálka, stejné sexuální chování či stejná míra intimity je jinak vnímaná a hodnocená u mužů a jinak u žen. Drží-li se dva chlapi za ruce na ulici, nebo když se políbí, je to považováno za nepřipustné a jednoznačně homosexuální chování, totéž u dívek je normální. Když má muž více sexuálních partnerek, tak se to zpravidla hodnotí jako správné, či dokonce žádoucí, totéž ovšem neplatí pro ženy.

BONMOT

„Když má kluk víc sexuálních partnerek, je to kanec, když dívka střídá partnery, je to děvka.“ →
Zde je i v jazyku vidět dvojitá morálka, dvojitý přístup ke stejnému chování u dívek a u chlapců.

TEORIE 7/ O lesbické sexualitě

Protože jsou lesby ženami, platí pro ně také mýty o ženské sexualitě. Stejně tak jsou i coby ženy-dívky během dětství a dospívání socializovány/vychovávány (i k různému přístupu k sexu). Jakási neviditelnost ženské sexuality a tolerance vůči ženské vzájemné intimitě má pro lesbické ženy svá pozitiva i negativa. Jako pozitivní může být vnímáno to, že nejsou tolik vidět, mohou se jednodušeji schovávat a nejsou tak vystaveny případným homofobním reakcím. Společnost je nemusí řešit a ony zase nemusí řešit společnost a okolí, ve kterém se pohybují. Ovšem toto je jen zdánlivá výhoda. Přináší to sebou marginalizaci, zlehčování a neviditelnost samotného lesbismu. Pokud dívka řekne svému okolí, že je lesbická, často se setkává s úsměvem a zlehčováním, že ji to přejde, že to je taková móda, rozmar a že je to vlastně roztomilé a pěkné.

S tím souvisí i další mýtus o lesbické sexualitě, totiž že intimní kontakt dvou žen je roztomilý, krásný a určený především pro oči mužů. Jeho extrémní podoba je k vidění v mainstreamové pornografii. [...]

BONMOT

„V pornu – kdybyste ho náhodou viděli, až vám bude osmnáct – jsou ‚lesbičky‘ takové ty paní s gelovými nehty, umělým mega-poprsím, v síťovaných punčocháčích, minisukních a kozačkách, které se navzájem uspokojují tak, že to vypadá, jako by studovaly medicínu, konkrétně gynekologii. Ovšem v těžké scéně, nebo o scénu později jedna z nich, případně obě dojdou prozření, když se objeví samec, případně více samců s tou správnou věcí pro ten správný sex – s penisem.“

[...] Lesbický sex ale není rozmar, není to něco k pokochání pro muže, a už vůbec není lesbický sex nekompletní, protože tam chybí muž.

TEORIE 8/ Lesba vs. lesbička

V odborné mluvě bývá upřednostňováno a také část lesbických žen preferuje označení „lesba“ před „lesbičkou“, a to z toho důvodu, že zdvojnásobení má v češtině další konotace. [...]

BONMOT

„Taky neříkáme gejíček, paní učitelíčka, školníček nebo pan prezidentíček Klausíček. Vám neříkám holčičky a klučíci.“

[...] Zdrobnělina odkazuje k něčemu nedůležitému, roztomilému, rozmarnému, zbytečnému, něčemu, co je k smíchu. Proto to není důstojné označení pro skupinu, která už tak je marginalizovaná. Označení „lesba“ ovšem přijde mnoha lidem tvrdé až pejorativní. Cesta vede například přes používání sousloví „lesbická žena“.

DISKUSE

Zptejte se, jestli studující vědí, co je to coming out. Termín je známý, ale ne tolik rozšířený. Pokud nevědí, tak se přes angličtinu pokuste termín přeložit. Měli by dojít k významu „vyjít ven“.

TEORIE 9/ Coming out

Coming out² znamená vyjít ven. Jeden z původních významů je „coming out of the closet“ („vyjít ven ze skříně“), ve skříně totiž máme schované věci, které nechceme moc ukazovat – například kostlivce. Jako coming out se označuje proces, u něhož se dají rozlišit různé fáze, z čehož dvě jsou takové základní: vnitřní a vnější coming out.

Protože žijeme ve společnosti, kde je heterosexuality normou, samozřejmostí (viz Teorie 1 Heteronormativita), chlapec nebo dívka si během vnitřního coming outu uvědomují, že je pro ně něco tak trochu jinak. V současné době mohou díky internetu zjistit, že pocity, které mají, nemají jenom oni, že nejsou divní, úchylní, vadní a že takoví nejsou na světě sami. Problematické ale kromě pocitu samoty bývají i reprezentace (např. mediální) toho, jací gayové a lesby jsou, jak vypadá jejich každodenní život. Ty často bývají zatížené různými stereotypy (např. o extravagantních zženštilcích a agresivních mužatkách). V rámci zachování duševního zdraví musí dívka či chlapec nějakým způsobem svoji jinakost přijmout a sžít se s ní a zároveň upravit například i své představy o svém životě současném (chození) i budoucím (partnerském).

Veřejný coming out je snad ještě náročnější. Zatímco u vnitřního coming outu řeší jedinec sám sebe, své myšlenky, pocity, touhy atp., veřejný coming out vyžaduje velkou míru osobní statečnosti a síly. Jde o odhalení jedné z nejintimnějších oblastí ostatním, často i těm, kterým do toho nic není. Bohužel, dokud žijeme v heteronormativní společnosti, je veřejný coming out pro většinu lidí nutností. Být chlapcem nebo dívkou ve škole, na kroužku atp. a nemoci si povídat se svými vrstevníky o jednom z nejčastějších témat, jímž jsou partnerské a sexuální vztahy, je problematické, může to vést ke stranění se kolektivu, snižování sebevědomí, příp. vystavení se homofobním útokům. Pokud pak jedinec informaci někomu sdělí, např. ve škole, musí dále vynakládat velkou pozornost a energii na to, aby hodnotil dílčí situace – kdo je

² Brožurka brněnského STUDu od Kateřiny Nedbákové *Láska je láska* o coming outu je ke stažení zde: http://www.stud.cz/component/option,com_rokdownloads/Itemid,49/id,40/view,file/

v okolí, kdo to ví a kdo to neví, kdo se to může dozvědět a kde nechce, aby se to dozvěděli.

Obzvláště těžký coming out bývá před rodiči. Muži-otcové obecně přijímají jinou sexuální identitu hůře, především u synů. Není to dnes již časté, ale i přes informovanost a přítomnost obyčejných nebo význačných homosexuálních osob ve veřejném životě se stává, že rodiče své dítě vyhodí z domu. Rodiče totiž také musejí – vzhledem k tlaku a normám, které vytváří samozřejmost a každodennost heterosexuality – projít jakýmsi coming outem, kdy musejí, pokud tedy chtějí a před nastalou situací se nesnaží nějakým způsobem utéci, změnit své představy o svém dítěti a jeho budoucnosti. Zde mohou opět negativně zasahovat stereotypy – např. u chlapců představa zženštilosti, promiskuita, nemožnost dlouhodobého vztahu, odpornost sexuálního chování osob stejného pohlaví všeobecně atd.

4. GAYOVÉ

DISKUSE

Zeptejte se chlapců a dívek ve třídě, jak podle nich vypadá takový gay. Co se jim jako první při tom slově vybaví? Vypadá typicky nějak? Co třeba dělají za povolání nebo studují?... A platí to pro všechny?

Ze zkušenosti chlapci a dívky, kteří osobně znají gaye nebo lesbu, často hovoří o tom, že vypadají normálně a dělají normální věci.

AKTIVITA 4

Film G
(od 3:53 min)

Ve filmu záměrně vystupují nestereotypně vypadající mládenci. Při pointě filmu sledujte reakce v publiku, dále s nimi pracujte – překvapení, smích, obrácení očí v sloup, citoslovce nelibosti... Téma filmu je dosti kontroverzně postavené a má vyprovokovat diskusi.

DISKUSE

Pro a proti rodičovství gayů a lesbických žen?
Postupujte podle klimatu v třídě. Pokud je spíše negativně zaměřena, pak položte otázku, kdo je pro a kdo je proti s tím, že nejdříve nechte zvednout ruku ty, kdo jsou pro, pak proti, a nakonec ty, kteří se „takticky“ zdrželi.

***

***

Pokud je atmosféra spíše pozitivní, tak můžete položení otázky uvést informací, že téměř 70 % české populace není pro to, aby byly v homosexuálních rodinách děti. Pak se nejdříve zeptejte, kdo je proti, a poté, kdo je pro. U formulace otázky je nutné si uvědomit, že pořadí pro-proti nebo proti-pro ovlivní vždy odpověď na následnou otázku. Jinou možností je udělat vyjádření tajné, na lístečkách.

Dále pokračujte dotazy na argumenty, proč ano a proč ne. Nevyjadřujte k nim své hodnotové stanovisko, i reakce „je to nechutný“ je platný názor. Pokuste se podnítit diskusi, argumentaci proti sobě, výměnu stanovisek. (Argumenty pro a proti homosexuálnímu rodičovství viz **Teorie 10**, bod b.)

AKTIVITA 5

Pro a proti rodičovství gayů a lesbických žen - Výše zmíněná diskuse se dá vést také jako aktivita s papíry či tabulí, kde žáci a žákyně budou nejdříve sami či ve skupinkách vypisovat argumenty pro a proti a diskutovat o nich a později je přednesou před celou třídou.

V menších skupinách je možné rozdělení na dvě poloviny, přičemž bez ohledu na vlastní stanovisko tyto skupiny přednesou a budou obhajovat jím zadaný postoj (pro nebo proti). Následně je možné v rámci celé třídy (obou skupin) diskutovat o přesvědčivosti prezentace a především argumentace a o jistotě ve faktech, která byla představena.

BONMOT

„To, že máme v zákoně o registrovaném partnerství zakázáno adopti dětí, neznamená, že děti v takových rodinách nejsou. V Česku již existují výzkumy v homosexuálních, (především) lesbických rodinách. Děti, co mají dvě matky nebo dva otce tu jsou, to je fakt, a říkat, že takové rodiny neexistují, říkat těm dětem, že jejich rodina není rodinou, je absurdní.“

DISKUSE

„Jsou-li v homosexuálních párech děti, jakým způsobem se tam podle vás mohou dostat? Jak si mohou homosexuální páry opatřit dítě? Je rozdíl v možnostech pro ženy-lesby a muže-gaye?“
(pro odpovědi viz [Teorie 10](#), bod a)

TEORIE 10/ Homosexuální rodičovství

Když přemýšlíme o homosexuálním rodičovství a adoptcích, musíme si uvědomit, že je tu několik rovin. Jednou z nich je skutečnost, o jaké děti jde: mohou to být biologické děti homosexuálních rodičů či adoptované „cizí“ děti z ústavů.

BONMOT

„To, že je v zákoně o registrovaném partnerství párům zakázáno adoptovat, neznamená, že děti v homosexuálních rodinách nežijí. To je fakt, s tím se nedá nic dělat, to se nedá zakázat. V současné době se ví o několika desítkách lesbických párů a asi o dvou gay párech, které společně vychovávají dítě.“

INSTRUKCE

Tato čísla budou samozřejmě postupem času zastarávat, nejsou přesná ani v současné době, jelikož mnoho párů nechce, aby se o nich vědělo, natož aby se s nimi dělal výzkum, či dokonce vystupovaly v médiích. Jde o odhady založené na sdíleném vědění, především z výzkumů Kateřiny Nedbálkové a Evy Poláškové z FSS MU v Brně a z aktivistických kruhů. Protože otázka adopcí je rozsáhlá, vypíšeme významné body pro toto téma.

a/ Jak se mohou děti dostat do homosexuálních rodin?

- jeden z partnerů/partnerek si do homosexuálního vztahu přináší dítě z předchozího vztahu heterosexuálního (v současnosti nejčastější způsob),
- umělé oplodnění (pro lesbické ženy, donedávna v Česku možné, aktuálně nikoliv, možné ale podstoupit v cizině – v Dánsku, Nizozemsku),
- dohoda o pořízení společných dětí mezi gay a lesbickým párem,
- „darování“ spermatu – kamarád (často gay) poskytne sperma pro oplodnění jedné z lesbických partnerek, může být, ale zpravidla nebývá uveden jako otec v rodném listě, (matkou je vždy jen biologická matka, partnerka nikoliv),
- „darování“ dítěte – kamarádka počne s jedním z gay páru dítě, kterého se buď zřekne, nebo ho nechá ve výchově páru (v tomto případě je matka vždy v rodném listě, dítě je toho muže, který je napsaný v rodném listě, nikoliv gay páru),
- ve Spojených státech je možné v některých agenturách (nejen pro homosexuální páry) vybrat z databanky vajíčko i spermii, a dokonce si zaplatit ženu, která dítě odnese a poté předá páru (tzv. profesionální matky, příp. externí rodičky),
- adopce/osvojení individuální před vstupem po partnerství,
- adopce/osvojení během partnerství (ale neregistrovaného), v podobě tzv. individuální adopce (když se sociální pracovníci a soudu zapře fakt homosexuality a homosexuálního partnerství),
- adopce/osvojení párem (i registrovaným) – u nás aktuálně není povolena.

ARGUMENT PROTI: → Dítě v homosexuální rodině se může homosexualitě naučit.

PROTIARGUMENTY:

BONMOT

„Za druhé světové války u lidí z koncentračních táborů pokoušeli zbavit homosexuality odstraňováním varlat nebo podáváním hormonů. Marně. Ještě před nějakými 50 lety se pokoušeli léčit homosexualitu tak, že při pouštění erotických obrázků mužů se do homosexuálního muže pouštěl elektrický proud nebo se mu píchaly injekce. Věřilo se, že když se potom muž v reálném životě setká s mužem, kterého bude vnímat jako erotický objekt, vzpomene si tělo na bolest a nepříjemné pocity. Doktorům se ovšem povedlo vytvořit jen nelibost těchto lidí vůči bílým lékařským pláštům.“

BONMOT

„I kdyby se dítě naučit homosexualitě mohlo, jako že nemůže, vadilo by to? Byl by to problém, že by dítě bylo homosexuální?“

→ Dítě z homosexuální rodiny bude pravděpodobně liberálnější, a tak si to možná vyzkouší spíše než dítě heterosexuálních rodičů, ovšem i ono zjistí, co je pro něj dobré, a co ne.

BONMOT

gay aktivista: „Když mohli moji heterosexuální rodiče vychovat takového dobrého homosexuála, jako jsem já, proč by homosexuální rodiče nemohli vychovat dobrého heterosexuála?“

→ Nicméně stejně jako heterosexuální rodiče zpravidla nesouloží před svými dětmi, stejně tak nejsou ani děti v homosexuálních párech vystaveny sexuálnímu kontaktu svých rodičů.

---

³ Jelikož tato příručka má podporovat diverzitu, rozvíjet toleranci a zamezovat případnému diskriminačnímu prostředí pro členy a členky sexuálních menšin, a protože děti v homosexuálních rodinách jsou, je i dostatek průkazných výzkumů, které se nevyjadřují proti této možnosti (alternativního) rodinného modelu, budeme zde komentovat argumenty proti ve směru, který bude v zásadě podporovat (i) tento rodinný model.

ARGUMENT PROTI: → Dva muži nebo dvě ženy neposkytují ten druhý vzor.

PROTIARGUMENTY:

→ Tento argument vychází z předpokladu, že ženy mají a hrají jen ženské role a muži jen mužské. Ovšem moderní přístup k identitě hovoří o tom, že to, jací jsme a jak vnímáme to, co je mužské a co ženské, se nejen mění v historii a napříč kulturami, ale „hraní rolí“ (odborně se tomu říká doing gender/děláním genderu, West a Zimmermann 1987) je vázáno na aktuální situaci a kontext. Např. někteří chlapci se v chlapeckém kolektivu jakoby chovají femininně (jsou např. v hovoru neprůbojní, submisivní), ale ve smíšeném kolektivu nikoliv. (Aktivity na uvědomění nejednoznačnosti striktního dělení našeho chování a světa na mužské a ženské viz např. Smetáčková a Vlková 2005 nebo Babanová a Miškolci ed. 2007)

→ Z výzkumů (i např. v Česku Polášková 2009) vyplývá, že homosexuální páry si jsou tohoto argumentu vědomy a zajišťují dítěti velkou variabilitu různých vzorů, obzvláště pokud coby ženy vychovávají chlapce.

→ Pokud argumentujeme nedostatečností vzorů, pak se musíme zamyslet nad tím, jaké vzory mají děti dlouhodobě vychovávané osamělými matkami. Těm ale nikdo mít děti nezakazuje a nechce jim je brát.

BONMOT

„Děti nejsou prázdné nádoby, do kterých něco nalije tatínek a něco maminka. Když je to syn, tak víc tatínek, když dcera, tak víc maminka. Děti jsou aktivní v utváření vlastní identity a jsou schopné si vzory ‚vytahovat‘ ze svého okolí – od učitelů, starších kamarádů a sourozenců, vedoucích kroužků nebo i z televize.“

ARGUMENT PROTI: → Dítě nebude mít vzor, jak funguje heterosexuální partnerství a rodina.

PROTIARGUMENTY:

→ Homosexuální rodiče se stejně jako rodiče heterosexuální starají o domácnost, péči a výchovu. Chodí nakupovat, dělí se o domácí práce, vodí děti do kroužků, vydělávají, platí účty, chodí na návštěvy atp., také se hádají a usmířují nebo si projevují city.

→ V současné době to vypadá, že homosexuální páry, jelikož musí překonat daleko více překážek při získání dítěte, jsou stabilnější a děti v nich se vyskytují jako jednoznačně chtěné, pořízené po vzájemné dohodě a pečlivém naplánování. To především kvůli vyřešení všech zde zmíněných argumentů proti homosexuálnímu rodičovství.

ARGUMENT PROTI: → Dítě potřebuje lásku (biologické) matky.

PROTIARGUMENTY:

→ Záleží na fázi vývoje dítěte, ovšem není jednoznačně prokázáno, že dítě potřebuje lásku konkrétně své biologické matky. Dítě potřebuje lásku jako takovou. V určité fázi vývoje (kolem jednoho roku) je navázáno na jednu osobu (matky bývají zpravidla ty, které jsou na blízku, ony to ale bezpodmínečně být nemusejí), později na více osob.

→ Jsou také ženy, které nechtějí nebo se „od přírody“ neumějí starat o děti. Jsou také ženy, které se děti po narození dobrovolně vzdávají, nemají k nim citový vztah. Proto argument bezvýhradnosti mateřské lásky a pouta není tak jednoznačný.

→ Pokud bychom na této potřebě dbali, pak bychom tím zpochybňovali myšlenku osvojování a adopcí vůbec.

ARGUMENT PROTI: → Ostatní se dítěti budou smát, že má homosexuální rodiče.

PROTIARGUMENTY:

→ Toto je v současné době, žijeme-li v homofobním prostředí, pravdivý argument. Děti z gay a lesbických rodin budou spíše vystaveny posměškům, narážkám, diskriminaci či šikaně. Ovšem:

BONMOT

„Když bude dítě ve škole nebo v sousedství šikanováno a vysmíváno, že má dva tatínky nebo dvě maminky, pak je nutné se zeptat, jestli to je problém toho dítěte nebo těch rodičů, že je okolí vnímá negativně, nebo to je problém okolí, že neumí reagovat na tuto situaci jinak, než že bude dítěti, které je v tom zcela nevinně, znepríjemňovat život.“

→ Podle výzkumů dělaných na Západě s dnes již dospělými, kteří vyrůstali s homosexuálními rodiči, vyplývá, že vnímání jimi žitého rodinného modelu okolím jako nenormálního, divného nebo špatného způsobuje, že takové děti jsou více citlivé vůči diskriminaci, daleko spíše mají tendenci se zastat ostatních, kterým se ubližuje, spíše nahlásí šikanu ve svém okolí atp., celkově jsou tolerantnější a vnímavější vůči (ne jen sexuální) jinakostem a bezpráví.

ARGUMENT PROTI: → Děti z homosexuálních rodin budou mít kázeňské a prospěchové problémy, protože vyrůstají v netradičním modelu.

PROTIARGUMENTY:

→ Jediná jinakost těchto dětí, která se výzkumně potvrdila, je vyšší míra tolerance a citlivost vůči diskriminaci.

→ Děti mající homosexuální rodiče neprosívají hůře, ani nemívají horší kázeň. Např. děti matek samoživitelek žijících dlouhodobě bez partnera vykazují v průměru horší výsledky. (Což je logické vzhledem k tomu, že matka samoživitelka má méně času i peněz na péči o dítě, příp. děti. To ale není případ homosexuálního páru, kde jsou dva, kteří se doplňují a případně zastupují.)

TEORIE 11/ Děti v dětských domovech

Česká republika má nejvíce dětí v dětských domovech na hlavu, ač má poměrně hodně vhodných čekajících (heterosexuálních) párů. Je to z toho důvodu, že český adopční systém snad až přehnaně dbá na práva biologických rodičů a má potřebu jednou (nebo i vícekrát) odložené děti blokovat pro případ, že by si to rozmysleli. Spíše než na dobro dětí se dbá na dobro biologického spříznění.

Život v dětském domově s sebou nese několik významných negativ. Nechceme zde tvrdit, že ústavní péče je špatná a všechny děti jsou špatné či problémové, nicméně během svého dětství a dospívání se musejí potýkat s určitými překážkami, specifiky apod., na něž bychom mohli v kontextu vhodnosti umísťování dětí z ústavů do homosexuálních rodin upozornit.

- Citové prostředí a zázemí v dětském domově, kam chodí dospělí jako do práce, neposkytuje tak vřelé a stabilní citové podmínky jako milující pár, který dítě chce. Bez ohledu na pohlaví členů páru.

- V dětských domovech jsou zpravidla jen ženy-vychovatelky. Vyčítáme-li lesbickým párům, že neposkytují mužský vzor, pak toto platí i pro ústavní prostředí.

- Prostedí v domově se podobá spíše škole v přírodě než rodině, proto děti a mladí dospělí nemají klasické rodinné návyky týkající se jak domácnosti, např. vyjednávání péče o domácnost, hospodaření v rodinném rozpočtu (např. že výplata se dostává pátého a účty se platí 15., proto je nutné si peníze nechávat stranou), tak partnerských vztahů – zastupitelnost partnerů, harmonie a spolupráce obou rodičů, ale také partnerské neshody a způsoby jejich řešení.

- Děti z domovů mají perspektivu, že o ně bude pečováno do 18 let věku, poté se musejí starat samy o sebe. Proto děti z dětských domovů dosahují jen zřídka na vyšší než učňovské vzdělání. Jít na vysokou školu je prakticky nepředstavitelné.

- V ústavech jsou často důležité jiné skupinové hodnoty a dynamika těchto kolektivů dětí a dospívajících je od rodiny výrazně odlišná. Děti v dětských domovech např. zahajují sexuální život dříve než běžná populace.

TEORIE 12/ Děti a registrované partnerství

- Děti se nejčastěji vyskytují v lesbických párech, neboť při rozchodech a rozvodech zůstává dítě zpravidla (v drtivé většině) s biologickou matkou,
- v registrovaném partnerství má partner(ka) vyživovací a výchovnou povinnost vůči dítěti,
- partnerka je ovšem vůči dítěti právně cizí osobou pouze žijící ve společné domácnosti, což může být problematické při řešení některých základních úkonů, např.:
  - škola nemá povinnost partnerku pouštět na třídní schůzky či malé dítě pouštět ze školky/školy domů s partnerkou,
  - lékaři nemají povinnost podávat informace o zdravotním stavu dítěte

DISKUSE

Uveďte následující modelovou situaci:

Žena se v jednom roce věku dítěte rozvádí se svým manželem. Manžel odjíždí do ciziny a nejeví o dítě žádný zájem. Žena se zamiluje do jiné ženy. Rodina ženy, tedy prarodiče dítěte, s dcerou přeruší kontakt, protože nedokážou překousnout, že se dcera rozvedla, a pak se z ní ještě stala lesba a vychovává dítě s jinou ženou. Ženy spolu žijí 8 let, z toho 5 jsou v registrovaném partnerství. A nyní biologická matka umírá.

„Co se stane? Co se stane s dítětem, kterému je 9 let?“

„Kdo má právo na dítě podle zákona?“

„Kdo má právo na dítě morálně?“

„Naše společnost říká, že dobro dětí je na prvním místě. Co je v této situaci nejlepší pro dítě?“

AKTIVITA 6

Počítání do 4 %

Zpravidla je toto setkání s diskusí o LGBT tematice místo nějakých vyučovacích hodin. Pokud je místo matematiky, můžete udělat zábavnou poznámku o tom, že matematiky se studující přece jen dočkají. * * *

* * *

- První otázkou se zeptejte, jestli chlapci a dívky tuší, co znamenají „čtyři procenta“ nebo „čtyřprocentní“ v souvislosti se sexuálními menšinami. → Jde o číslo, které vyjadřuje předpokládané zastoupení homosexuálních lidí v populaci. (viz **Teorie 13**)

I když je to číslo problematické, pro Českou republiku můžeme s tímto podílem počítat.

Otázka první (lze ji formulovat jako slovní úlohu) by pak směřovala k dotazu, kolik je tedy homosexuálních lidí v populaci celé ČR (má-li 10 mil. obyvatel a předpokládáme-li 4 % homosexuálních lidí v populaci)? Druhá otázka pak směřuje k tomu, kolik obyvatel je ve vaší obci / vašem městě a do kolika takových obcí/měst by se všichni čeští gayové a všechny lesby vešli?

BONMOT

„Kdybyste chtěli sestěhovat všechny gaye a lesby na jedno místo, tak s nimi zaplníte Brno – druhé největší město v ČR – i s okresem Brno-venkov. (Pauza, aby si uvědomili to množství.) Což není malá menšina. Po Slovácích to je druhá největší menšina. Navíc gayové a lesby mají rodiče, příbuzné, sourozence, kamarády, kterým na nich záleží. I těch se homosexualita týká. Bereme-li ji jako problém, je-li důvodem k diskriminaci nebo šikaně, pak se týká více než těch 400 tisíc osob, ale můžeme počítat s miliony.“

TEORIE 13/ Odkud jsou ona 4 %?

Na čtyři procenta přišel entomolog (neboli „hmyzolog“) Alfred Kinsey ve svém výzkumu, v němž na přelomu 40. a 50. let 20. století v USA zkoumal sexuální chování (nezkoumal tedy identifikaci či orientaci). Vytvořil škálu, kde na jednom pólu byli lidé, kteří se celoživotně a výhradně chovali homosexuálně. U mužů mu vyšlo číslo 4 %, u žen to číslo není tak jednoznačné, hovoří ale o 2–6 %. (Např. ale mužů, co měli během života alespoň jeden sexuální kontakt s mužem, se v jeho vzorku objevilo až 37 %.) Je tedy nutné zohlednit dobu, ve které výzkum probíhal, a vzít v úvahu i to, že byla napadána i metodologie výzkumu. Kolik procent homosexuálních lidí tedy v populaci je (zde je nutné rozlišovat mezi lidmi homosexuálně se chovajícími a identifikujícími se jako homosexuální, to je rozdíl – viz **Teorie 4** – Když mluvíme o sexualitě, tak...)?

Pro Českou republiku nejsou v současné době k dispozici spolehlivá čísla. V 90. letech 20. století došla agentura gfk v nezveřejněném výzkumu podle specifické výzkumné metody k číslu kolem 3,5 %. Ve výzkumech sexuologů Weisse a Zvěřiny se jako homosexuální identifikuje kolem půl procenta populace, ovšem přes dvě procenta si u této otázky nejsou jisti. V otázce bisexuality se čísla dostávají přes 10 %. Weiss se Zvěřinou pokládají půl procenta za podhodnocené číslo. Předpoklad je mezi 2-6 % (ve velkých městech více, v Praze se odhaduje až k 10 %).

INSTRUKCE

POZOR: Neupozorňujte na to, že by podle tohoto statistického čísla měl být v každé třídě (má-li alespoň 25 členů) někdo, kdo je homosexuální, může to vést k hledání někoho takového a k šikaně. Pro chlapce nebo dívku, kteří jsou homosexuální, ale ještě neprošli coming outem, může být taková poznámka stigmatizující.

5. BISEXUALITA

AKTIVITA 7

Film – B

Film směřuje k tomu, že často nutíme lidi, aby si vybírali. Pokud vybočují, tak máme potřebu je usměrnit. Zeptejte se studujících, co si o bisexualitě myslí.

TEORIE 14/ Přehlednost našeho světa ve dvojicích a opozicích

Náš svět a naše vnímání světa stojí především na párovosti, opozicích, dualitách. Ty se buď doplňují, nebo spolu jen tvoří celek, případně se navzájem vylučují. Máme levičáky a praváky, noc a den, sever a jih, do opozice se také staví muži a ženy (říká se, že co je mužské, není ženské, a obráceně (diskuse k tomuto viz část argumentace v **Teorii 10**, odst. b, aktivity na uvědomění si nejednoznačnosti dělení našeho chování a světa na mužské a ženské viz např. Smetáčková a Vlková 2005 nebo Babanová a Miškolci ed. 2007). Do stejné opozice nebo duality je stavěna homosexualita a heterosexuality. Ty jsou vnímány jako navzájem se vylučující. Bisexualita nám tu najednou vstupuje „mezi“, narušuje nám představu o tom, jak svět funguje (na principu buď-nebo), dělá nám ho nepřehledným. I z tohoto důvodu chápe řada lidí, a to i homosexuálních, bisexualitu jako neexistující. Často slyšíme názor: „Bisexualitu neuznávám.“ Ona totiž oslabuje jednoznačnost a jistotu jak heterosexuality (coby privilegované sexuální varianty), tak i homosexuality.

Je ovšem nutné si uvědomit, že náš svět není jen černo-bílý, ale že je barevný, různorodý, pluralitní. Dělení na duality a opozice dělá sice svět přehledným, ale vytváří velký prostor pro nátlak (nutnost zařadit se buď tam, nebo tam), zneviditelňuje, stereotypizuje, zesměšňuje, extrémizuje či stigmatizuje jinakost.

TEORIE 15/ Bisexualita

Bisexualita je problematická hned z několika důvodů: jak jsme si vysvětlili v předchozí Teorii 14, dělá nám oblast sexuality trochu nepřehlednější, dále česká sexuologie (obecně dosti zkosnatělá) bisexualitu teoreticky nezná, bisexualita (bisexuální chování) se dá považovat za módu posledních několika let, může také znamenat nejistotu ve vlastní sexualitě atd. Je těžké například určit, co je bisexuální chování. Musí jedinec spát s oběma pohlavími najednou nebo v jednom týdnu, jednom měsíci či za rok? Faktem je ale to, že máme nálepkou ‚bisexualita‘, že existují lidé, kteří se jako bisexuální sami označují a cítí. Proto je pro společnost bisexualita relevantní a nikdo z nás nemá právo někomu rozmlouvat, že takový nebo onaký není.

Sebeidentifikace jako bisexuální(ho) může souviset s homosexuálním coming outem. Někteří tuto nálepkou používají v jakési přechodové fázi z heterosexuality do homosexuality.

Bisexuální chování se může vyskytovat např. během tzv. experimentování s vlastní sexualitou, často v době puberty, kdy jedinec zjišťuje, co je pro něj zajímavé, správné, příjemné.

Faktem ovšem je, že existuje část lidí, kteří se celoživotně chovají bisexuálně, jsou schopni se zamilovat jak do mužů, tak do žen a mít s nimi plnohodnotný partnerský vztah. Pohlaví protějšku zpravidla nehraje tolik roli, tito lidé preferují povahové vlastnosti a osobnost. V gay a lesbických průvodech často mívají bisexuálové vlastní vůz či část, mají i vlastní vlajku.

Bisexuálové to nemají lehké, protože se často setkávají s tím, že je ostatní neuznávají, pohrdají jimi, považují je za zbabělce, protože se neumějí nebo nechtějí identifikovat jako homosexuální atd. Zlehčování bisexuality je do jisté míry podobné zlehčování lesbické sexuality, není brána vážně (on(a) si to rozmyslí, je to rozmar, móda). Problematické je také navazování partnerských vztahů. Z toho důvodu se často (sebeidentifikovaní) bisexuální lidé veřejně identifikují buď jako hetero-, nebo homosexuální, aby se nevystavovali nátlaku, pohrdání či neporozumění okolí. Častým předsudkem je bránění se vztahu s bisexuálem nebo bisexuálkou, protože pak vztah potencionálně může ohrozit kdokoliv, jak muži, tak ženy. (Jak ale víme, vztah neohrožují všichni (muži a/nebo ženy), ale jednotlivci, často nejvíce přímo ti dva, co jsou ve vztahu. Čili tento strach je lichý.)

6. TRANSSEXUALITA

AKTIVITA 8

Film – T (od 3:05 min.)

Film se snaží tematizovat jeden aspekt, který odkazuje k transsexuální přeměně a tomu, že to je složitá situace, kde člověk nepřichází jen o tělo, ale jde o velký zásah do jeho identity a sebe-vnímání. ... Ve filmu je špatně napsán název, transsexualita se píše se dvěma ,s'.

TEORIE 16/ Transsexualita

Transsexualita (dále také TS) bývá často zaměňována s jinými trans identitami, jde o nesoulad mezi psychickou identitou (vnímáním sebe sama; sexuologicky a psychologicky pohlavní identitou, sociologicky genderovou identitou) a biologickým tělem. (Transvesti(ti)smus je (krátkodobá) záliba v převlékání pro vlastní potřebu uspokojení, travesti(smus) je převlékání za účelem pobavení ostatních, show.)

Jestliže jsme počítali, kolik je homosexuálních lidí v populaci, pak transsexuálních je výrazně méně. Odhady hovoří max. o jednom jedinci ze zhruba deseti tisíc. V České republice žije v současnosti necelý tisíc osob, které podstoupily změnu pohlaví. Právě malý počet těchto osob (a komplikovanost celého stavu) přináší daleko složitější situaci.

TS osoby také musí projít jistým coming outem, uvědomit si svou jinakost, na kterou je jejich okolí často již od útlého věku upozorňuje („Tohle holčičky nedělají.“), TS děti se často převlékají a chovají se jako opačné pohlaví. Protože se není možné v běžném životě nebo třeba v médiích setkat s transsexualitou tak často, prožívají TS jedinci pocit osamění a svůj stav někdy identifikují jako homosexualitu. Odhaduje se, že za minulého režimu (ale i jinde v obdobích netolerance a když nebyla adekvátní léčba) způsobovala výjimečnost tohoto stavu sebevražednost TS lidí jdoucí až do desítek procent. Transsexuální osoby nebyly bez informací o tom, že je možné jejich stav řešit operativně, schopny s nesouladem těla a duše žít. TS osoby často zažívají pocity nenávisti ke svému tělu, nechtějí ho mít. Nejpálčivěji se tento pocit nepatřičnosti těla projevuje během puberty. Např. TS lidé FtM ([ef tú em] anglicky female to male = z ženy na muže; pro opačnou variantu se používá zkratka MtF) při růstu ženských prsou a pravidelné menstruaci (což jak dívky a ženy vědí a chlapci a muži by vědět měli, není nějaká zábavná a příjemná záležitost) zjišťují, že takové tělo skutečně mít nechtějí, a zažívají pocity odporu.

BONMOT

„Transsexualita má jen tři řešení: nechat to být, nechat se přešít, nebo se zabít.“

TEORIE 17/ Transsexuální přeměna

Zatím jediné dobré řešení – dokud naše společnost bude vyžadovat jednoznačnost určení buď muž, nebo žena (a buď hetero, nebo homo), dokud nebude tolerovat a akceptovat různorodost a jinakost identit – je transsexuální přeměna biologického těla. [...]

BONMOT

„Transsexuální přeměna není, že si řeknete: dobrý, příští týden mám na týden volno, tak se nechám přešít a zkusím si to, jaké to je. Když mě to nebude bavit, tak se za týden nechám předělat zpátky.“

[...] Dala by se rozdělit na několik fází. Dříve přeměny trvaly roky, dnes je možné, při dobrých podmínkách, provést TS přeměnu i za jeden rok. Je to ovšem velice individuální. První fází je uvědomění si jinakosti, informování se o ní a vyhledání odborné pomoci. Během následné psychologické, příp. sexuologické terapie, která probíhá po celou dobu přeměny a často i nějakou dobu po ní, musí jedinec takřkajíc přesvědčit jak sebe, tak svého terapeuta, že chirurgická přeměna těla je skutečně to, co opravdu chce, co jeho situaci změní. Poté přichází hormonální terapie, která často trvá celý život, kdy hormony částečně mění tělo. Mimo to mění i nálady jedince, který si tak musí zvykat na pocity a reakce, které dříve neměl. Další etapou je tzv. test skutečného života – Real Life Test. V této fázi se TS osoba musí chovat a oblékat, jako kdyby byla již v požadovaném pohlaví. Jde o to si vyzkoušet, jestli je osoba schopna v budoucí roli fungovat, jestli bude spokojena a také jestli jí její okolí bude schopno přijmout. Jméno se mění na rodově neutrální. [...]

AKTIVITA 9

Zeptejte se studujících, jestli je napadají rodově neutrální jména, tedy taková, na kterých není poznat, jde-li o muže, nebo ženu. V češtině to je poměrně složité. Vymyslete jak křestní jména, tak i příjmení.

Odpovědi: Mezi křestní patří např. Nikola, Alex, Pěťa, Alda, Saša a další.

Příjmení se tvoří přidáním koncovky –ých nebo –ů (Nováků, Černých) a případným odstraněním –ová.

[...] Po fázi testu skutečného života, kdy jedinec zjistí, že je schopný v nové roli (a identitě) žít a okolí jej přijme (což ale nemusí být vždy, někdy se TS osoby po negativní zkušenosti rozhodnou k chirurgické přeměně nepřistoupit a zůstávají ve svém původním těle i za cenu celoživotního nesouladu s psychikou), přichází fáze chirurgické přeměny, což je několik chirurgických operací, při kterých dochází k odstranění původních a modelaci požadovaných genitálií a druhotných pohlavních znaků. Základní operace jsou v ČR v současné době hrazeny ze zdravotního pojištění, v jiných zemích (např. Francie či Anglie) to ale není

standardní. O zpoplatnění se uvažuje i v Česku. Tato situace by vedla ke zhoršení dosažitelnosti tohoto řešení.

Operacemi ovšem všechno nekončí. Poslední fází je změna jména (již podruhé) a potřeba změnit všechny doklady a dokument na nové jméno – od rodného listu přes maturitní vysvědčení až k nájemním a pracovním smlouvám.

BONMOT

„Když si uvědomíme, že každý z nás má své jméno, máme k němu nějaký vztah (ať dobrý, nebo špatný) a museli bychom jej dvakrát změnit, pak už jen tento zásah do vlastní osobnosti, do toho, kým se cítíme být, je pro většinu z nás nepředstavitelný.“

BONMOT

„Představte si, že voláte paní sekretářce u vás na škole: Dobrý den, tady je Karel Černý, já jsem u vás před třemi lety maturoval jako Jana Kraftová, mohl bych vás poprosit o změnu maturitního vysvědčení? Tak se vám paní sekretářka asi vysměje, že nemá čas na takové studentské žertíky.“

TEORIE 18/ Transsexualita – často kladené otázky

Jedna z mála publikací u nás, která se zabývá transsexualitou, je publikace od Hanky Fikové a kolektivu z roku 2002 a druhé vydání z 2008. Lze také najít publikace od Olgy Pechové.

Mezi často kladené dotazy patří:

- Mohou TS lidé po přeměně mít sex? – Ano, vzrušivé jsou i jiné části lidského těla než jen genitálie, které bývají chirurgicky upravované.
- Mohou mít děti? – Při přeměně je v ČR povinnost odstranit reprodukční orgány, pokud mají dítě z dřívějšího, není jim odebráno, zůstává stále jejich dítětem.
- Rozmyslí si to někdy TS lidé, když už prošli operací? - Velmi malá část, tak 1 % chce návrat do svého původního těla, zpravidla v důsledku neúspěšné somatické (tělesné) léčby a extrémního tlaku okolí.
- Jak na to člověk přijde, že je TS? - Postupně, už od malička zjišťuje, že je mu/jí říkáno, že je kluk nebo holka, ale on/a se cítí opačně, často si jedinec vytvoří averzi na své tělo, které se mu/jí hnusí. Často ale bývá TS nejprve identifikována okolím, někdy i jedincem jako homosexualita (chlapec se chová zženštile, dívka naopak), mylně.
- Jaký je poměr mezi transsexály MtF a FtM? - Je to zhruba půl na půl.
- Po přeměně, mohou vstupovat do manželství? - Ano, po přeměně jsou právně 100%ním mužem nebo ženou.

7. KDO SE DO FILMŮ NEVEŠEL?

INSTRUKCE

Výše uvedeným výčtem LGBT není oblast sexuálních menšin zdaleka vyčerpána, jde o oblast širší. Mezi další, které se zpravidla uvádějí, patří asexualita, intersexualita a koncept queer. V češtině o nich viz např. Fafejta 2004.

Pokud na ně přijde řeč či čas, můžete se zmínit i o těchto. Jejich zvláštností je, trochu jako u bisexuality nebo transexuality, že rozbíjejí pocit jednoznačnosti, danosti, přirozenosti a tím i přehlednosti a relativní jednoduchosti našeho světa a naší společnosti. Například vysvětlení intersexuality vede k většímu otřesení jednoznačnosti a čitelnosti našeho světa, kde je biologická jasnost hlavním imperativem. Především intersexualita ale bývá relativizována.

AKTIVITA 10

Žena, co vyhrála, je muž!⁴

V historii se především v oblasti sportu objevilo několik případů, kdy byly zpochybněny výkony vrcholové sportovkyně, protože se v následných testech zjistilo, že ač pohlavními znaky žena, chromozomálně je to muž. * * *

* * *

Vyhledejte takový článek a diskutujte s žáky a žákyněmi, jak takovou situaci hodnotit. Bavte se např., co to znamená pro jedince, který celý život podřídil sportu a najednou zjistí, že nepatří ani mezi ženy, ani mezi muže, a tudíž nemůže závodit vůbec.

TEORIE 19/ Intersexualita

Dříve se pro tuto skupinu používal pojem ‚hermafrodit‘, jde ale pouze o jednu skupinu v rámci osob, které nazýváme intersexuální. Jde o jedince, kteří po narození mají oboje pohlavní znaky, ani jedny nejsou jednoznačně určitelné, nebo nemají ani jedny. Také jde o tzv. XY-ženy, tedy jedince, kteří se narodí jako ženy, ač mají mužský chromozom Y (toto se stává, např. je-li tělo rezistentní vůči testosteronu, pak nedojde v prenatálním období k přeměně těla na mužské, ale vyvine se jako ženské), či o jedince s dalšími chromozomálními variantami XXY, XX0 atd. (Některé z takových variant nejsou slučitelné se životem.)

Problematické u intersexuality je to, že při narození a zjištění nejednoznačnosti biologického pohlaví je rodičům doporučováno provést chirurgickou úpravu (příp. dále během života i hormonální), tak aby tělo dítěte bylo jednoznačně mužské či ženské.

⁴ <http://www.novinky.cz/koktejl/163170-uspesna-cinska-atletka-byla-ve-skutecnosti-napul-muz.html>
<http://sport.ihned.cz/c1-38309880-semenvaova-zena-s-muzskym-telem>
http://m.ihned.cz/c4-10132710-38386440-700000_hndetail-chlapec-nebo-divka

Tímto tlakem na rozhodnutí se znemožňuje vlastní rozhodnutí dítěte v pozdější době. Také může docházet k omylům a rozhodnutí se pro nesprávné tělo (vlastně vytvoření transsexuálního jedince).

AKTIVITA 11

Film – „XXY“

V rámci výuky je možné pustit vynikající argentinský film XXY (režie: Lucía Puenzo, 2007 Argentina), kde je problematika (ne)jednoznačnosti pohlaví, tlaku na rozhodnutí rodičů a možnosti toho, že se dítě v budoucnu rozhodne samo, poutavě a kvalitně zpracována.

TEORIE 20/ Asexualita

Ano, někteří lidé nevyhledávají, nevyžadují sexuální kontakt, neboť je nijak neoslovuje a nezpůsobuje jim nějakou zvláštní potěchu. Problematické pro tyto lidi je to, že naše společnost, například během puberty, „randění“, ale i dále ve vztahu či partnerství vyžaduje sex, sexuální aktivitu. [...]

BONMOT

„V amerických filmech se často mluví o třetí metě – první je rande, druhou je polibek a třetí je sex. Co má udělat asexuální člověk, když už je na druhé metě a chce pokračovat dál?“

[...] Asexuální jedinci proto musí při komunikaci s ostatními, kdy se třeba ve vrstevnické skupině řeší ‚kdo s kým‘ a (u mužů obzvláště) ‚kdo s kolika‘, používat obdobně jako homosexuálové mlžení a fabulování, pokud nechtějí být vyloučeni ze skupiny (např. jako impotenti nebo frigidy). Často přistupují k sexu se svými partnery a partnerkami z nutnosti. Pár tvořený asexuálním a standardně heterosexuálním jedincem si musí zpravidla vykomunikovat svou situaci, čímž se například ohrožuje požadavek monogamie v páru atp.

Proto jsou popisovány případy, kdy si asexuální lidé tvoří jakousi subkomunitu, setkávají se jak na internetu, tak v reálu a snaží se nacházet si partner(ky) mezi dalšími asexuály, aby nebyli vystavováni potřebě řešit nutnost sexuálního styku. (Jediným autorem, který se tímto tématem u nás zabývá, je Lukáš Sedláček (2009).)

TEORIE 21/ Queer

Queer je módní termín (např. v programu České televize existuje pořad „Q“, který k tomuto termínu často odkazuje), který je ovšem těžké vysvětlit. Velice zjednodušeně jde o prostor pro jedince, kteří se nechtějí nijak identifikovat, především se nechtějí identifikovat jako normativně heterosexuální či normativně homosexuální, tedy jako tací, kteří by se dali označit na ‚normální muže či ženy‘ a ‚normální gaye či lesby‘ neboli ty, kteří vstupují do párových vztahů, preferují monogamii, vytvářejí domácnosti, provozují standardní sexuální praktiky a všeobecně se chovají a vypadají jako běžní muži, ženy, gayové či lesby. Mezi queer se často řadí hetero- či homosexuální lidé se specifickými preferencemi sexuálních praktik, transsexuální lidé, kteří po přeměně nespĺňují nároky okolí na normalitu (např. vzhledem), lidé, kteří nechtějí žít běžným monogamním partnerským vztahem a nehodlají na veřejnost předstírat, že tomu tak je, a podobně. Ovšem sám koncept queer je o tom, že se lidé nemusejí nijak identifikovat, nijak definovat, prostě mohou jen být sami sebou, což znamená, že nějak vybočují, nespĺňují běžně sdílené představy o normálním, běžném, standardním, přirozeném.

- Babanová, Anna; Miškolci, Josef (ed.) *Genderově citlivá výchova: Kde začít? Žába na prameni* o.s. Praha, 2007.
- Chmelík, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Portál, Praha, 2003.
- Fafejta, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Jan Pieszkeiwicz, Věrovany, 2004.
- Fifková, Hanka a kol. *Transsexualita: a jiné poruchy pohlavní identity*. Grada, Praha, 2008.
- Nedbálková, Kateřina. *Láska je láska*. Stud, Brno, 2009.
- Oakley, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Portál, Praha, 1999.
- Polášková, Eva. *Plánovaná lesbická rodina*. Masarykova Univerzita v Brně, Brno, 2009.
- Procházka, Ivo. *Coming-out, průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe*. Orbis, Praha, 1994.
- Sedláček, Lukáš. „Asexualita: sociální konstrukce slasti“. In Marková, Dagmar ed. *Sexualities II.: Collection of Papers from the Second International Conference held on 30 Sept. – 1 Oct. 2008*. UKF Nitra, Nitra, 2009. 167-176
- Smetáčková, Irena; Braun, Richard. *Homofobie v žákovských kolektivech*. Úřad vlády ČR, Praha, 2009.
- Smetáčková, Irena; Vlková, K. *Gender ve škole*. Otevřená společnost o.s., Praha, 2005.
- Vaníčková, E.; Provazník, K.; Hadj-Mouss, Z. *Sexuální zneužívání dětí*. Karolinum, Praha, 1997.
- Weiss, Petr. *Sexuální deviace*. Portál, Praha, 2002.
- West, C.; Zimmerman, D. H.. „Doing gender“. *Gender and Society*, 1 (2), 1987: 125-151.